
Etika moderne in narcizem

Adriana Dvoršak

Kakšen tip osebnosti potrebuje družba? To vprašanje si velja zastaviti, če hočemo razmišljati o določenih družbene osebnosti. Kot pove že ime, postavlja določila družbene osebnosti družba, izoblikovala pa je več vrst osebnosti. V tem sestavku me bosta zanimali samo dve, ki ju je Lasch poimenoval patološki in normalni narcis, pogosto pa ju imenujejo tudi regresivna in progresivna oblika narcizma.

Že Freuda so nekatera vprašanja osebnosti pripeljala na področje teorije družb, saj so skoraj vsa razlikovanja med normalnim in patološkim potekala na konformistični ravni. Bila so brez znanstvene vrednosti, toda imela so visoko konvencionalno. Pojav nevroz skupnosti, ki je bil po konvencionalnem razumevanju patološki, je zahteval preučevanje posameznikovega zunanega in notranjega okolja ter integracijo prvega v drugega.

Bistvo zunanjega okolja je zunanja avtoriteta, ki je konvencionalna in svojo legitimnost črpa iz fetiša blaga, iz ekonomskega podsistema družbe. To bistvo se kot prisila izraža v institucionalnem okviru, ki je obenem tisti okvir, v katerem se reproducira uniformno obnašanje. Institucionalni okvir sestoji iz norm, ki posameznika prisiljujejo k ravnanju po njihovih mehanizmih. Ti postanejo s socializacijo in internalizacijo nezavedni ter proizvajajo psihosomatske motnje in njihove simptome, ki postajajo družbi nevzdržni. Poskuša jih odstraniti s sklicevanjem na samokontrolo, na notranjo avtoriteto. Kolektivna nevroza je tako posledica prikrite zunanje prisile, ki zamenjuje manifestne sankcije.

Za posameznika je prisila institucionalni okvir družbe in je realnost, ki je sam ne more spremeniti. Družbenih procesov (v tem primeru odstranitve katerekoli prisile ali osvoboditve od nje) pa ne oblikujejo nove tehnologije ali proizvodna znanja, s pomočjo katerih jih uvajamo, ampak stopnja refleksije; z njo se razkrajajo ideologije in oblike vladavine. Posameznik pa mora institucionalni okvir sublimirati.

Ker je pri Freudu človekova narava opredeljena z viškom nagonov in so institucije mehanizem za njihovo obvladovanje, imata oblast in

ideologija pomembno mesto. Od tod tudi upor oblasti in ideologiji, "emancipacija". Človeštvo v zgodovini nasprotuje institucionalni prisili, razkrajja ideologije in ustvarja nove; organizacija družbe pa je utemeljena z vsakokratnim konsenzom.

Konsenz v organizaciji družbe je obstoj obvezujočih premis, katerih kršitev ima za posledico neizogibno kazen.

To se izraža v skrajni permisivnosti sodobnih družb, ki zato, da bi se izognile konfliktom, prikrivajo svojo avtoritarno naravo. Za prehod od očetovskega tipa avtoritete k materinskemu so nujne razmere, v katerih se vsak posameznik relativno dobro počuti. Vendar mu je, ker se ne zaveda represije in svojega položaja, onemogočeno prestopiti meje patološkega narcizma.

Patološki narcis pripada konformističnemu tipu ljudi, ki je za sistem skrajno funkcionalen, dokler se ne začnejo krhati sicer nedotakljive premise le-tega. Neiskanje novih je posledica strahu pred neuspehom. Ker zaradi meril uspeha odnos med patološkim narcisom in realnostjo postane smiseln, ne posega v premise sistema. Merila za uspeh so določena s premisami sistema in razmišljanje o njih bi imelo za osebno ekonomijo patološkega narcisa destruktivne posledice.

Narcistična kultura je racionalno samopotrjevanje ter je med drugim proizvod nagrajevanja in kaznovanja, ki sta družbeni sankciji za zaželeno in nezaželeno ravnanje.

Povezava med narcizmom in družbenimi procesi je nujna za razumevanje načel družbene kontrole in samokontrole posameznikov. Narcizem ne postavlja kriterijev primernege, ni sposoben ustvariti družbene strategije razvoja. Veljajo načela vodenja družbe, ki ji omogočajo materialno rast.

Materialna rast ni več zadosten pogoj za družbeni razvoj, kar kaže na to, da so kriteriji za razvoj pomanjkljivi. Vzroki za pomanjkanje kriterijev so v elementih inkulturacije. Posameznika vnaprej oropajo vsake kritičnosti, s tem da mu situacije, do katerih naj bi bil kritičen, servirajo kot take, ki povzročajo ugodje.

Normalni narcis naj bi bil zreli jaz, kar pomeni, da naj bi jaz diferenciral (njegovo subjektivno doživetje vsebine od objektivne realnosti); integral značilnosti objekta ("dobre" in "slabe" poteze v enotno podobo

1 Izraz zreli jaz in njegove lastnosti najdemo v Otto Kernberg, *Borderline-Störungen und pathologischer Narzissmus*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt/M., 1978.

objekta); interioriziral in depersonaliziral nadjaz v idealjaza; sublimiral nagone.¹

Normalni narcizem bi tako pomenil upravičenost investiranja libidinalne energije v jaz namesto premeščanja idealnega jaza na mesto Ideal-Jaza.²

Frustracija, ki naj bi jo posameznik premagal, povečuje samodistanco in, kot pravi Leonel Festinger, privrženost situaciji. Tudi najbolj skrajni primeri patološkega narcizma naj bi imeli možnost preiti v normalnega.

Narcistična različica realnosti, kjer je nujno in možno sodelovanje s svetom s predstavami o sebi, zmanjšuje moč izražanja subjekta. Ta mora postopati narcistično, da bi deloval v skladu z družbenimi normami.

Institucije, ki ustvarjajo narcistični interes, brišejo meje med akcijami in sodbami o njih, splošna skepsa pa tako postane oblika dogme. Moč subjekta ni v akciji, ampak v možnosti, da se osvobodi impotence, ki jo povzroča institucionalni okvir.

Kakšna je v tej povezavi trditev Richarda Senneta, da je narcizem protestantska etika moderne, v kateri bo struktura dominacije predstavljena v psihološko območje?³

Družbeni procesi, v katerih en družbeni akter prevzame mesto celote, ne da bi imel dovolj moči, da bi asimiliral njeno strukturo, so proizvedli narcistično kulturo. To je načelo potrjevanja lastne racionalnosti v neodvisnosti od celote.⁴ Psihoanaliza načelo razloži z izgubo distance nadjaza, zaradi katere pride do situacije, v kateri ni korekcije realnosti.

Dokler lahko celoto upravlja del, ki od nje ni odvisen, obstaja možnost zlitja narcizma z etiko moderne. Samopotrjevanje z normami, čeprav so podvržene dvomu, dokazuje sposobnost akterja, da ravna v skladu z

2 Opozorim naj na prekrivanje dveh trojic: nadjaz, Ideal-jaz in idealni jaz z realnim, simbolnim in imaginarnim. Ideal-Jaz in idealni jaz sta dva načina identifikacije, simbolni in imaginarni. Identifikacija Ideal-Jaza in idealni jaz pa se prav tako ločita od nadjaza.

3 O tem, zakaj je narcizem nezadosten duh moderne, ki potrebuje dopolnitev na psihološkem področju, glej več v Richard Sennet, *Nestanak javnog čovjeka*, str. 483-443.

4 In zato "...se bo moral celoten družbeni sistem spremeniti, da bi postal manj ranljiv in s tem tudi strpnejši do raznolikih odklonskosti in mentalnih bolezni." (*The Welfare State and the Future of Socialism: An Interview with Claus Offe*, str. 174).

družbeno zaželenim ravnanjem. S takšnim samopotrjevanjem je možnost zlitja izkoriščena.

Literatura

DALLMAYR, Fred (1988): "Eros and Narcism", *The Review of Politics*, 51/2.

LASCH, Christopher (1986): *Narcisistička kultura*, Naprijed: Zagreb.

LORENZER, Alfred (1989): *Intimnost i socijalna patnja*, Naprijed: Zagreb.

SENNET, Richard (1989): *Nestanak javnog čovjeka*, Naprijed: Zagreb.

THOMPSON, John B. (1985): *Studies in the Theory of Ideology*, Polity Press: Cambridge & Basil Blackwell: Oxford.

WALKER, Graham (1988): "Liberal Man, Thin Reason", *The Review of Politics*, 51/1.

ŽIŽEK, Slavoj (1988): "Patološki narcis" kot družbeno-nujna forma subjektivnosti, *Družboslovne razprave*, 2/2.